

Barnets rett til deltagelse i en barnevernkontekst

Et perspektiv ut over det rettslige

The child's right to participate in a child welfare context

A perspective beyond the legal

Hilde A. Aamodt

Førsteamanuensis, Institutt for sosialfag, OsloMet – Storbyuniversitetet

haamo@oslomet.no

Sammendrag

Artikkelen tematiserer og problematiserer hvordan barnets rett til å bli hørt kan ivaretas i en barnevernkontekst. Det argumenteres for at hensynet til det konkrete barnet krever et blikk ut over et rettslig perspektiv. Blant annet synliggjøres hvordan både et pedagogisk og et sosialfaglig perspektiv er nødvendig om barnets rettigheter skal bli ivarettatt i praksis. Artikkelen viser også hvordan den generelle kritikken av barnevernet som system er en kritikk det for barnevernet som organisasjon blir umulig å forholde seg til. Om kritikken skal kunne skape endring, må den gjøres systemrelevant. Det krever en annen tilnærming enn den vi er vitne til i dagens debatt.

Nøkkelord

Barns deltagelse, barnevern, Niklas Luhmann, systemteori, FNs barnekonvensjon

Abstract

This article thematizes and questions how the child's right to be heard can be safeguarded in a child welfare context. It is argued that a consideration of the specific child requires a glance beyond a legal perspective. Among other, it is made clear how both social work and an educational perspective are necessary if the child's rights are to be protected in practice. The article also shows how the general criticism of the child welfare system is a criticism that is impossible for the child welfare organization to relate to. If the criticism is to make a change, it must be made system relevant. That requires a different approach than the one we witness in today's debate.

Keywords

Convention on the Rights of the Child, child welfare, system theory, Niklas Luhmann

Innledning

Artikkelen tematiserer barnekonvensjonens artikkel 12; Barnets rett til å bli hørt i en sosialfaglig praksis, og mer konkret er den knyttet til barnevernets beslutninger om å snakke med barnet. Det som undersøkes i artikkelen er hvorvidt et rettslig perspektiv er tilstrekkelig om vi skal lykkes i ivaretagelsen av barns rett til medvirkning og deltagelse i en barnevernkontekst. Også i barnevernloven, forskrifter, rundskriv og retningslinjer understrekes viktigheten av at barnet skal bli hørt i barnevernets saksbehandling (Barnevernloven, 1992, § 6-3; Forskrift om medvirkning og tillitsperson, 2014, § 3-7). Det er vanskelig å argumentere mot disse direktivene. Heller ikke synes det nødvendig å tale for gjeldende retningslinjer. Vi har dermed fått føringer til en praksis hvor det er selvfølgelig at barnet skal snakkes med. Idet en praksis blir gjort selvfølgelig, vil den også i mindre grad bli stilt spørsmål ved. I denne artikkelen vil jeg tematisere og problematisere hva vi risikerer om vi tenker at barnets rett til deltagelse er sikret gjennom et rettslig påbud og dermed hva vi kan miste av syne. Hva settes på spill om ikke barnets rett til å delta blir tematisert, problematisert og vurdert? I artikkelen viser jeg hvordan et sosialfaglig og et pedagogisk blikk gir supplerende perspektiver på barns medvirkning, og hvordan dette kan bidra til en praksis hvor barns deltagelse ivaretas ut over å være en rettighet. På den måten vil barnets rett til deltagelse kunne inkludere både et hjelpeperspektiv og et utviklingsfremmende hensyn.

Artikkelen tar utgangspunkt i et konstruert kasus og problematiserer hvordan barnevernet kan ivareta barnets rett til å bli hørt og hvordan denne ivaretagelsen ser ulik ut avhengig av hvilket perspektiv som anlegges. Kasuset er skrevet frem på bakgrunn av tidligere forskningsfunn, nemlig hvordan barnets rett til deltagelse er et særlig direktiv til praksis og hvordan denne ivaretagelsen syntes oppfylt gjennom en eller flere samtaler med barnet (Aamodt, 2016).

Hensikten med artikkelen er å utvikle kunnskap som kan være nyttig for barnevernets praksisfelt. Den er også ment å være et bidrag til forskningsfeltet om barns rett til deltagelse, samt et kunnskapstilfang til utdanningen av barnevernets ansatte. Artikkelen er forankret i et systemteoretisk perspektiv slik det blir presentert av Niklas Luhmann (2007) og har følgende problemstilling: *Hvordan ivareta barns rett til deltagelse i en barnevernkontekst?*

Bakgrunn

Barneverntjenesten er gjenstand for kritikk. Blant annet har manglende involvering av barnet blitt påpekt, både fordi barn ikke alltid snakkes med, men også for måten dette blir gjort på. Både i forhold til hva det blir snakket om, hvorvidt tema for samtale er sentrert om bekymringen som er meldt, men også hvordan informasjonen barnet gir blir fulgt opp (Helsetilsynet, 2019). Fra et forskningsperspektiv har mange bidratt og problematisert hvordan ivaretagelsen av barnets rett til å bli hørt kan se ut i praksis (Shemmings, 2000; Shier, 2001; Lundy, 2007; Seim & Slettebø, 2007; Skivenes & Strandbu, 2006; Strandbu & Vis, 2008). Blant annet vises det til hvordan barnets rett til deltagelse kan sikres gjennom prosesser som bidrar til at barnet skaper mening i det som skjer og i de utfordringene det står overfor (Gulbrandsen, Seim & Ulvik, 2012). Andre har pekt på hvordan sosialarbeidere unødig problematiserer barnets rett til deltagelse og dermed skaper hindringer mer enn muligheter for barns deltagelse (Vis, 2004; Vis, Holtan & Nigel, 2012; Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelen, 2015). Forskning har også vist hvordan denne ivaretagelsen ikke kan skje ved at barnets rett forstås som en plikt (Aamodt, 2016), ei heller hvordan ivaretagelsen kan oppnås gjennom et rettslig perspektiv alene. Heller må spørsmålet være hvordan vi kan snakke med barn for å sikre deres deltagelse (Ulvik, 2015). Gerison Lansdown viser hvordan

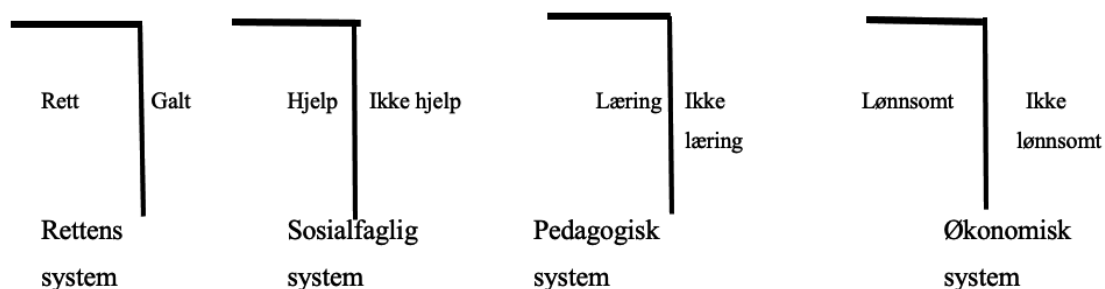
forskning om barns deltagelse opererer med ulike betydninger av deltagelsesbegrepet. Han skiller mellom det han kaller et konsulterende og et samarbeidende deltagelsesbegrep. For at vi kan tale om et samarbeidende deltagelsesbegrep er det ikke nok å ha snakket med barnet, hevder han. Barnets syn må ha bli tatt hensyn til i avgjørelsene som er gjort (Landsdown, 2010).

Oppsummerende kan vi hevde at det er sterke rettslige direktiv som sikrer barnets rett til deltagelse i barnevernets praksis, samtidig som forskningen er mer tvetydig når det gjelder hvordan denne deltagelsen blir ivaretatt. Denne artikkelen tar utgangspunkt i en undring over denne avstanden mellom rett og forskning. Artikkelen er altså beslektet med eksisterende forskning (f.eks. Ulvik, 2009; Landsdown, 2010). Jeg tar utgangspunkt i den konkrete iakttagelsen til barnevernets kontaktperson og viser hvordan denne iakttagelsen får betydning for hvordan barnets rett til å bli hørt blir ivaretatt. Jeg studerer dermed hvordan ulike perspektiver eller blikk blir bestemmende for hvordan barnets deltagelse kommer til uttrykk.

Barneverntjenesten – en polyfon organisasjon

Med Luhmann kan vi hevde at det moderne samfunn er funksjonelt differensiert. Det betyr et samfunn uten topp og bunn og uten sentrum (Luhmann, 1990, s. 16). Samfunnet består av en rekke globale funksjonssystemer med hvert sitt blikk og hver sin kommunikasjonsform knyttet til funksjonen det har i samfunnet. Eksempler på globale funksjonssystemer er det politiske system, det økonomiske system, det pedagogiske system, rettssystemet og det sosialfaglige system. Det er kommunikasjonen i samfunnet som bestemmer samfunnets differensiering. Den funksjonelle differensiering betyr ikke at vi har gitt avkall på tidligere differensieringer. Vi kan fortsatt dele samfunnet inn etter familie- og slektstilhørighet, nærhet til by og sentrum eller klasse og maktforhold. Heller er det er tale om parallelle samfunnsdifferensieringer. Samfunnets ulike differensieringsformer lever side om side og supplerer hverandre. Poenget er at den funksjonelt differensierte i dag er den primære (Moeller, 2012; Andersen & Pors, 2017)

Funksjonssystemene er selvproduserende, noe som betyr at de selv er ansvarlige for sin egen konstituerende funksjon i samfunnet. På den måten er de autopoietiske. De konstituerer seg selv rundt sitt eget forskjellsskapende blikk som grunnleggende styrer funksjonssystemets iakttagelse av sin egen omverden. Hvert funksjonssystem har dermed sin særlige kode det iakttar og ser verden gjennom. Det økonomiske system opererer ut fra koden økonomisk gevinst/ikke gevinst, det vitenskapelige system med koden sant/usant, det sosialfaglige system med hjelp/ikke hjelp, det rettslige system med koden lov/ikke lov, det pedagogiske system med læring /ikke læring og sportssystemet deler verden inn i vinn/tap:

Figur A: Eksempler på funksjonssystemer (f.eks. Andersen, 2012)

Det er altså en differensiering av ulike måter å se verden på, hvor systemet ser verden ut fra sitt eget forskjells-skapende blikk. Forskjellens innerside er det systemet søker og kan defineres som forskjellens motivasjonsside. Forskjellens ytterside er den refleksive side, det vil si det iakttagelsen blir prøvd mot, og som dermed blir bestemmende for hva som dukker opp på motivasjonssiden. Systemet styrer altså etter motivasjonssiden. Det er bedre med økonomisk gevinst enn ikke, det er bedre med hjelp enn ikke-hjelp og det er bedre med læring enn ikke-læring. Kodene er imidlertid paradoksale. Defineringen av hjelp eller ikke hjelp kan i seg selv være hjelpsom eller ikke. På samme måte kan lovens skille mellom rett og galt i seg selv være rett eller galt.

Verden dukker opp avhengig av hvilket system iakttagelsen sees gjennom. Samfunnet er dermed kjennetegnet av en differensiering av iakttagelsesmåter. Er vi opptatt av hva noe koster, er det det økonomiske system som er i spill, er vi opptatt av hva som er til hjelp, er det det sosialfaglige som er gjeldende og er vi opptatt av hva loven foreskriver, er det det rettslige system som er iaktagerposisjonen. Det er dermed alltid en iakttagelse involvert. Iakttagelsen bestemmer både det som dukker opp og sin iakttagelse. Det økonomiske systems iakttagelse får øye på om noe er lønnsomt, samtidig som iakttagelsen gjør iakttageren til en «økonom». Iakttagelsen skaper dermed både det iakttagede og sin iakttagelse.

Med utviklingen til et funksjonelt differensiert samfunn får vi andre organisasjoner. Barnevernet har gått fra å være en organisasjon hvor det sosialfaglige perspektivet har definert hvor vurderingen skal forankres, til en organisasjon hvor det ikke er gitt fra hvilket system beslutningen skal tas (Aamodt, 2018). Barnevernet har dermed blitt en polyfon organisasjon med et utall funksjonssystemer hvor hvert system har sin egen problemdefinering og dermed også sin egen løsning (Henriksen, 2001; Aamodt, 2018). Med et polykontekstuellet barnevern finnes det alltid alternative iakttagelser. I den funksjonelt differensierte organisasjon kan ikke et system erstatte et annet. Et rettslig perspektiv kan ikke erstatte det sosialfaglige, og et økonomisk blikk kan ikke erstatte det pedagogiske blikket. På den måten trenger systemene hverandre og blir gjensidig avhengige av hverandre. Det er ikke mulig å gjennomføre sosialfaglig hjelp om ikke det rettslige perspektivet er ivaretatt. Dersom organisasjonen mangler penger, er den avhengig av det politiske system for å bli tilført midler (Andersen & Pors, 2017). Samtidig vil et problem i ett system gjerne forflyttes til et annet system. Settes det for eksempel i gang omfattende tiltak og hjelp i tråd med et sosialfaglig perspektiv, kan dette bli et problem fra et økonomisk perspektiv.

Case-studie

I artikkelen tar jeg utgangspunkt i et konstruert kasus for deretter å analysere dette ved bruk av teori. Artikkelen analyserer dermed forankret i dette ene kasuset. Spørsmålet er om artikkelen likevel kan tilby kunnskap som kan anvendes i andre situasjoner, eller om kunnskapen som utvikles kun er knyttet til dette konkrete eksempelet.

I anvendt forskning er man opptatt av generalisert kunnskap. Vi er opptatt av den praktiske anvendelsen av funnene (Barlow & Hersen, 1977, s. 52), men også av hvorvidt kunnskapen er til å stole på. Det er et spørsmål om kunnskapens rekkevidde. Begge hensynene reiser spørsmålet om garantien for å kunne bedømme om kunnskapen overskrider de umiddelbare omstendighetene og resultatene av studien (Ruddin, 2006, s. 798). Altså hvorvidt kunnskapen kan anvendes ut over den aktuelle studiens data og analyser (Robertson & Norris, 2001, s. 303; Cronbach, 1983, s. 303; Donmoyer, 2000).

Skepsisen til casestudien som vitenskapelig metode er betydelig. Blant annet uttrykker Donald Campbell (1963) i sine tidligere arbeider sterk motstand. Han hevder at casestu-

die som metode har et totalt fravær av kontroll og er derfor uten vitenskapelig verdi. Det synes også som den generelle holdningen til casestudier er konsentrert om dens begrensninger. Campell sier at det å hevde at ens analyser er gyldige, implisitt krever at analysen også gjelder for sammenlignbare data (Campbell, 1963, sitert i Ruddin, 2006, s. 800). Problemet blir dermed hva vi legger i begrepet «sammenlignbare data». For eksempel vil en case neppe kunne påstås å være sammenlignbar med en annen case.

Flere hevder at denne formen for generalisering knyttet til casestudier baserer seg på misforståelser. Blant annet hevder Lee Peter Ruddin at denne generelle oppfatningen av casestudier er en sterk forenkling og en villedning. Det er korrekt at casestudier er en omfattende undersøkelse av ett enkelt eksempel, men det er ikke riktig å si at casestudier ikke kan gi gyldig informasjon om et større felt (Ruddin, 2006, s. 799).

Flere har også vist vei for generalisering på bakgrunn av casestudier (Rolland & Herstad, 2000) og særlig blir det vist til Bent Flyvbjerg som understreker styrken i å undersøke en såkalt kritisk case:

One can often generalize on the basis of a single case, and the case study may be central to scientific development via generalization as supplement to other methods. But formal generalization is overvalued as a source of scientific development, whereas 'the force—of example' is underestimated. (Flyvbjerg, 2001, s. 425)

Andre hevder at casestudier ikke trenger å ha generalisering som mål. Det avgjørende er bruken andre gjør av funnene, det som beskrives som en naturalistisk generalisering hvor ansvaret for generaliserbarheten ikke ligger hos forskeren, men hos leseren (Stake, 1982; Ruddin, 2006). Det er opp til leseren å vurdere anvendeligheten av analysene som er utviklet.

Kasuset i denne artikkelen er ment som et eksempel på en generell situasjon i barnevernet, hvor barnets rett til deltagelse skal ivaretas. Dermed er ikke kasuset unikt. Det kunne ha vært annerledes. Det er heller ikke ment som et representativt kasus. Det sentrale med kasuset er spørsmålene det reiser, nemlig hvordan barnets rett til deltagelse kan ivaretas. Til tross for at kasuset beskriver en konkret situasjon, uttrykkes det likevel spørsmål av generell karakter. Dermed vil også analysene kunne ha generell relevans. Det utvikles en kunnskap og en forståelse som kan være nyttig ut over det konkrete eksempelet som her blir presentert, for eksempel i møte med lignende situasjoner hvor barns medvirkning skal ivaretas. Det er nemlig ikke i eksempelet kunnskapen ligger. Eksempelet er et utgangspunkt for å kunne anvende teorien på en måte som muliggjør en analyse. Hensikten er å tilby en forståelse, basert på analysen, som kan oppfattes som fruktbar i senere vurderinger av barns deltagelse. Dermed utvikles en generell kunnskap som ikke forutsetter spesifikke situasjoner eller sammenhenger, men hvor det blir den enkelte iakttagelse som må vurdere analysenes gyldighet, og dermed nytte, i møte med konkrete praksissituasjoner. En mulig generalisering vil dermed avhenge av analysenes validitet mer enn av eksempelets representativitet (Mitchell, 1983).

Etiske refleksjoner

Kasuset er konstruert med data fra et tidligere forskningsprosjekt. Det er derfor mulig å stille spørsmål om samtykket som ble gitt i det prosjektet også kan gjelde for denne artikkelen. Jeg mener det, og begrunnelsen er at familien her er konstruert med data fra flere sammenlignbare saker og derfor ikke er reell. Heller ikke vil det være mulig å gjenkjenne barneverntjenesten eller kontaktpersonen som det her refereres til. Artikkelen reiser også de samme spørsmålene som det tidligere forskningsprosjektet. Dermed er det verken konstruert data

ut over det informantene ble forespeilet og har samtykket til, heller ikke blir dataene brukt på en annen måte enn det som det ble informert om. Jeg vurderer derfor at de etiske hensyn er ivaretatt.

Et eksempel fra praksis

En far blir stoppet av politiet. Han er ruspåvirket. Fordi det fremkommer at han har en mindreårig datter, velger politiet å sende melding til barnevernet i tråd med gjeldende retningslinjer. Barnevernet innkaller mor til en samtale. Her fremkommer det at datteren ikke har kontakt med faren, men at hun like fullt kunne tenke seg hjelp. Hun kjenner en i nettverket sitt som kan være besøkshjem for datteren en helg i måneden. Dette er en familie datteren kjenner godt og som hun gjerne kan være hos. Men mor ønsker ikke at datteren skal vite at besøkshjemmet er et tiltak gjennom barnevernet, og hun vil heller ikke at barnevernet skal snakke med datteren. Hun mener det må være tilstrekkelig at barnevernet snakker med besøkshjemmet og henne som mor. Mor sier at hun er redd jenta skal bli lei seg hvis hun hører at familien trenger hjelp fra barnevernet. Eller at jenta skal fortelle andre at de som familie trenger hjelp. Sosialarbeideren hører dette, men vil like fullt snakke med jenta om hennes tanker om et besøkshjem.

Hvilke iakttagelser kan her settes i spill?

Dersom spørsmålet er om jenta skal innkalles til samtale, vil et mulig rettslig blikk kunne hevde at jenta skal snakkes med. Det rettslige blikket ser etter hva som er gjeldende lov og styrer sin iakttagelse etter hva loven krever. Et rettslig perspektiv vil derfor kunne henvise til barnets rett til medvirkning, jf. bvl. § 6-3 og hevde at uavhengig av hjelpebehov og bekymring skal barnet alltid høres og medvirke i egen sak. Det er imidlertid også, fortsatt fra et rettslig perspektiv, mulig å vurdere at jenta ikke skal snakkes med. Når jenta ikke har kontakt med far, som var den bekymringen omhandlet, er det mulig å hevde at det ikke finnes noe saksgrunnlag for å fortsette undersøkelsen. Bekymringsmeldingen fra politiet som er sendt barneverntjenesten rutinemessig kan dermed henlegges. Fra et rettslig blikk er det mulig å hevde at saken avsluttes uten videre undersøkelse. Dermed faller begrunnelsen for å snakke med barnet bort.

Imidlertid ser vi at mor ber om hjelp fra barneverntjenesten. Hun ønsker seg avlastning og ber om at en i nettverket kan være besøkshjem for datteren. Dermed aktualiseres det rettslige blikket på nytt. Dersom det skal opprettes sak og familien skal motta det ønskede tiltaket, må jenta snakkes med. Med barnekonvensjonen inkorporert i norsk lov krever et rettslig blikk at barnet skal høres i saker som angår det.

Et pedagogisk perspektiv har barnets utvikling som iakttagelsesposisjon. Her er blikket styrt etter hva som vil være utviklende og lærende for barnet. Det pedagogiske blikket kan imidlertid ikke unnlate å forholde seg til et rettslig direktiv. På den måten forstyrrer og påvirker det rettslige funksjonssystemet det pedagogiske, uten at det rettslige overtar eller kan erstatte et pedagogisk blikk. Et pedagogisk blikk må dermed forholde seg til det rettslige direktiv, samtidig som det fra et pedagogisk perspektiv blir spørsmål om hvordan vi kan legge til rette for en samtale som møter barnet der barnet er, og bekrefte barnet på en måte som kan skape utvikling hos barnet (Stern, 2007).¹

1. Man kunne tenkt at et psykologisk perspektiv kunne utfordret og nyansert et pedagogisk perspektiv om hva som bidrar til utvikling. Jeg har imidlertid valgt å analysere kasuset ut fra Luhmanns definerte funksjonssystemer.

Som vi ser, uttrykker sosialarbeideren at hun ønsker å snakke med jenta for å høre hva hun tenker om å dra i besøkshjem. Vi kan her tenke at sosialarbeideren ønsker informasjon fra jenta. Fra et pedagogisk blick er dette imidlertid ikke et tilstrekkelig mandat for samtalen. Det er jentas utvikling og muligheter for læring som skal danne hensikten med samtalen. Dersom samtalen tenkes å ikke legge til rette for barnets utvikling, men derimot kan skape usikkerhet og bekymring hos jenta, skal samtalen fra et pedagogisk perspektiv alene ikke gjennomføres. Samtalen skal være til for jenta, ikke for sosialarbeideren. Med påvirkning fra det rettslige perspektiv vil dermed et pedagogisk perspektiv etterstrebe en samtale hvor jenta blir sett, hørt og møtt i sin utviklingsprosess.

Et sosialfaglig perspektiv har et lignende blick og krever at samtalen er til hjelp for barnet. Spørsmålet fra dette perspektivet er hvordan det kan legges til rette for en samtale som kan oppleves som hjelp. Vi kan for eksempel tenke oss at jenta ikke ønsker å være i et besøkshjem og vil kunne gi uttrykk for dette i en samtale. Da vil samtalen kunne oppleves hjelpsom for jenta.

Mens et pedagogisk blick har barnet i sentrum, vil et sosialfaglig perspektiv etterspørre hva som kan være den beste hjelpen for familien som helhet. For eksempel er det av betydning at mor vegrer seg mot å ta barnet med til samtale. Mor er redd jenta skal bli urolig og at hun skal synes det er vanskelig at de som familie må ta imot hjelp fra barnevernet. Uroen til mor kan innebære at hun likevel ikke ønsker hjelp i form av besøkshjem, en hjelp de kanskje er i behov av, men som mor likevel er fri til å takke nei til. Et sosialfaglig perspektiv vil dermed forsøke å ivareta mor og hennes bekymring og dermed finne en måte å snakke med jenta på som også mor kan kjenne seg fortrolig med.

Fra et økonomisk perspektiv er spørsmålet hva som er lønnsomt. Et slikt blick krever at barnevernet snakker med de barna som må snakkes med og så ofte det er nødvendig, men ikke oftere. Jo færre samtaler og jo mer effektivt de blir gjennomført, jo mer kapasitet og flere ressurser vil frigjøres. Men heller ikke et økonomisk perspektiv kan løsrive seg fra det rettslige. Samtalene må derfor gjennomføres, men det økonomiske perspektivet vil se etter måter å gjøre dette på som er mest mulig ressursparende for organisasjonen.

Poenget er kanskje åpenbart. Systemene er avhengige av hverandre og kan forstyrre hverandre gjensidig. Det forandrer imidlertid ikke deres særegne blick og problemforståelse. Vi etterlates med to spørsmål. For det første hvilket funksjonssystem skal gjøres gjeldende og for det andre: Hvem skal avgjøre hvilken iakttagelse som skal gjøres gjeldende når disse er motstridende?

Fra hvilket system skal beslutningen ses?

I den polyfone organisasjon finnes det ikke hierarki. Systemene er horisontale. Det eksisterer ikke et «oversystem» eller et system «utenfor» organisasjonen som kan avgjøre hvilket perspektiv som skal gjøres gjeldende. Ingen ytre objektive instans som kan gi en garanti eller et endelig svar. Systemene er likeverdige i sine ulike forståelser av verden. Det betyr ikke at vi ikke kan definere et systems forrang. Enhver oppfatning av verden skaper systemets forrang i den konkrete iakttagelsen. Men prinsipielt er ikke ett system mer verdifullt enn et annet og ingen av systemene har noen eksklusiv tilgang til verden. Alt vi ser, enhver iakttagelse, er fortsatt sin forskjellsettende operasjon som kunne vært trukket annerledes. Det har dermed ingen hensikt å slåss om den rette vurderingen. Hvordan jenta skal snakkes med, vil avhenge av iakttagersposisjonen. Overfor dette spørsmålet må iakttageren trekkes inn (Thyssen, 1997) og det må etterspørres hvilken forskjell gjeldende iakttagelse legger til grunn. Dermed syn-

liggjøres fra hvilken posisjon iakttagelsen skjer og hvor iakttagelsens gyldighet også er, gitt systemet det ses fra.

Luhmann avviser at vi kan anvende universelle verdier på en måte som plasserer dem over de funksjonelt differensierte systemene (Andersen & Pors, 2017, s. 116). Han dekonstruerer for eksempel fundamentet for menneskerettighetene (Andersen & Pors, 2017, s. 116). Hans påstand er for det første at samfunnets differensiering og dynamikk internt i, og på tvers av, funksjonssystemene er for kompleks til at et universelt begrep om menneskerettigheter kan fastholdes. For det andre peker han på den teoretiske og empiriske dekolpling mellom et universelt prinsipp eller verdi og den konkrete beslutningssituasjonen. Det er nettopp i praktiske beslutningssituasjoner at universelle verdier som menneskerettigheter skal bevise sin verdi. Luhmanns poeng er at det ikke er mulig å oppstille et en-til-en-forhold mellom prinsipper og den konkrete beslutningen (Andersen & Pors, 2017, s. 117). Det juridiske perspektivet gir dermed kun et generelt direktiv for jentas medvirkning. I den konkrete praksissituasjonen kommer menneskerettighetene til kort. Som instruks for praksisfeltet er det ikke tilstrekkelig å henvise til barnekonvensjonen og barnets rett til å bli hørt. Vi trenger å *forholde* oss til hvordan jentas medvirkning kan ivaretas. Det kan ikke sikres ved å henvise til menneskerettighetene alene.

Luhmann skriver at de universelle verdiene mister sin preskriptive kraft i det øyeblikket vi får bruk for dem (Luhmann, 2008, s. 29). Idet menneskerettighetene bringes til anvendelse er de ikke lenger universelle eller nødvendige beslutninger, men kontingente vurderinger som kunne ha vært truffet på en annen måte.

Vi får altså det paradoks, at på den ene side afhenger menneskerettigheternes verdi af deres anvendelse i konkrete situasjoner/beslutningstagning, men på den anden side holdes deres selvbeskrivelse som universelle kun i live takket være deres dekolpling fra konkrete situasjoner. (Andersen & Pors, 2017, s. 117)

Menneskerettighetene er altså ikke et problem i seg selv. Det problematiske er menneskerettighetenes beskrivelse av seg selv som universelle og naturlige og med ubegrenset gyldighet. De gjør seg dermed blinde for sin egen historiske oppkomst og kontingens (Andersen & Pors, 2017, s. 117). Det er dermed ikke en kritikk av barnekonvensjonens innhold, eller hva vi kan oppnå ved å vise til dem som er poenget. For eksempel kan ikke betydningen av menneskerettighetene undervurderes om vi ser endringen i barnevernets praksis i forhold til barnets posisjon. Heller ikke kan menneskerettighetenes implikasjoner for praksis underkommuniseres, noe som ikke minst blir understreket av Asgeir Falch-Eriksen og Elisabeth Backe-Hansen (2018), som argumenterer for en rettighetsbasert tilnærming i barnevernet og hvordan dette forutsetter en individuell tilnærming til det konkrete barn. På den måten krever en rettighetsbasert praksis å måtte *forholde* seg. Rettighetene må inngå i en vurderingsprosess (Sandberg, 2018; Munro & Turnell, 2018) hvor barnets rett til deltagelse ikke kan ses løst fra for eksempel barnets rett til beskyttelse (Sandberg, 2018).

Poenget til Luhmann er at menneskerettighetene ikke er hevet over sin egen historiske tilblivelse og forandring. Menneskerettighetene er ifølge ham verken naturlige eller nødvendige. Heller må de ses som et produkt av partikulære sosiale og historiske prosesser (Moeller, 2008, sitert i Andersen & Pors, 2017, s. 117). Dermed kan de heller ikke endelig holdes fast. Også menneskerettighetene er betinget av midlertidighet, av historien, så langt vi har kommet. De er som de er, inntil de blir gjenstand for utvikling, forbedring og forandring. Med andre ord er det lett å understreke behovet for menneskerettighetene når vi ser hvordan barnets posisjon og rettsstilling har blitt styrket og dermed menneskerettighetenes nødven-

dighet i utviklingen av praksis. Men samtidig må vi minne om deres utilstrekkelighet. De ivaretar ikke nødvendigvis det konkrete barnet i barnevernets praksis. En ivaretagelse av det konkrete barnet, her jenta på ni år, krever iakttagelsesposisjoner ut over det rettslige.

Hvilket system har forrang?

Tar vi den polyfone organisasjonen på alvor, blir spørsmålet hva som gjør at vi forankrer vurderinger i ett system og ikke et annet. Hva er begrunnelsen for at vi velger å fatte beslutningen basert på kostnader til forskjell fra hva som er den beste hjelpen, for å ta et eksempel. I første omgang vil kun beslutningen bli konstatert. Skal den forklares, må vi synliggjøre iakttagelsen vi har sett med. Vi må få øye på hvilket system som har skapt beslutningen. Denne iakttagelsen hjelper oss til å se at det hadde vært mulig å beslutte også fra et annet system. Dermed oppstår erkjennelsen at med en annen iakttagelse hadde det vært mulig å se noe annet og fått et annet svar.

Enhver iakttagelse med hver sin forskjell må vurderes utfra seg selv og sitt gitte blikk. Ved å innføre andre forskjeller får vi øye på noe annet. Iakttagelsen er dermed ikke styrt av verden eller virkeligheten. Det finnes alltid en alternativ måte å se på. Det er en erkjennelse av at det vi ser, ikke kan ha noen absolutt og universell gyldighet. Heller ikke menneskerettighetene. Det betyr imidlertid ikke at «alt er mulig» eller at ingenting kan holdes fast. Tvert imot. Systemene er garantien for at ikke alt lar seg gjøre. Kun det som systemet i kraft av sin lukethet gjør tilgjengelig, er mulig (Luhmann, 1992, s. 19).

Systemteorien tvinger oss dermed ikke ut i en hjelpeløs relativisme og dermed ren vilkårlighet. Det forutsetter i så fall en observatør som mener at det finnes et absolutt riktig observatørståsted som alt kan vurderes fra. Idet vi oppgir troen på en slik privilegert posisjon og samtidig inntar nivået av iakttagelse av iakttagelser, vil man oppdage at dette ikke gir vilkårlige resultater. Tvert imot får vi øye på hvordan enhver iakttagelse er lukket om sitt eget blikk. Når det ikke finnes ett riktig system vi kan lene oss mot og som kan gi oss sin garanti, må organisasjonens stabilitet heller hvile i sin konstruksjon av organisasjonen som en iakttagelse av sine iakttagelser (Luhmann, 1992). Det innebærer at vi må etterspørre hvilket perspektiv vi ser fra når vi hevder å ha ivaretatt barnets rett til deltagelse.

Barnets rett til å bli hørt – en rettighet, plikt eller hjelp?

Et generelt barn blir konstruert gjennom en praksis der barnets rett til å bli hørt er ivaretatt gjennom en samtale med barnet. Barnets behov er her noe som er gitt på forhånd. Rettighetene tilhører det generelle barn, slik at det særegne barn blir usynlig. Det er for eksempel ikke mulig fra det rettslige perspektiv å få øye på *hvordan* barnet skal snakkes med. Dermed forsvinner også det individuelle barnet.

Idet barnevernet har en *generell* regel for hvordan barnet skal forstås, kan det også skape en instrumentell praksis (Ulvik, 2009; Landsdown, 2010). Barnet blir sett som et objekt, samtidig som den konkrete deltagelse retter seg mot barnets subjektivering. Det er forventet at barnet skal dele sine tanker og meninger og tre frem som et autonomt barn. På den måten produseres også en kunnskap som barnet kan holdes ansvarlig for. Det har selv uttalt informasjonen som er blitt kommunisert. Dermed kan vi tenke, i en tid hvor begrepet *barn* synes å ha en særlig verdi (Hennum & Aamodt, 2020), at barnets ytringer kan tillegges en særlig gyldighet. Vi får dermed ikke bare et barn som er gitt et ansvar som individ og aktør, vi risikerer også å produsere et særlig *ansvarlig* barn.

For hvem andre enn barnet kan holdes ansvarlig for hva det har fortalt? Hvis vi tenker

oss at barnevernet også forankrer sine handlinger i barnets uttalelser, risikerer vi dessuten å skape et særlig skyldig barn. Et «skyldig» barn trenger at de tiltakene som iverksettes som følge av barnets uttalelser, er en hjelp som oppleves som hjelp. Ikke bare for barnet selv, men også for barnets «viktige andre» (Mead, 1934/1967). Hvis ikke det skjer, risikerer vi også å skape et «angrende» barn.

Flere har vist hvordan rettigheter må gjennom et oversettelsesarbeid for å kunne ivareta barnets rett til deltagelse. Praksisfeltets kompleksitet gjør at rettigheter ikke er noe som enkelt eller instrumentelt kan implementeres i praksis (Stern, 2006; Burman, 1996; Ulvik, 2009; Landsdown, 2010). En ivaretagelse av barnets rett til medvirkning må dermed gjennom et meningsarbeid. Med andre ord, er en forutsetning for barnets deltagelse å kunne inngå i en form for sosial interaksjon med andre. Barnets meninger og synspunkter er ikke et ferdig produkt som bare kan hentes frem. Snarere må det legges til rette for at subjektive meninger og synspunkter kan formes gjennom en felles meningsskaping (Ulvik, 2009). Ulvik (2009) tar til orde for at de juridiske og normative begrunnelsene som FNs barnekonvensjon tilbyr utgjør et for spinkelt grunnlag for å utvikle gode praksiser overfor barn. Dersom praksisen utelukkende forankres i en rettighetsdiskurs, øker også sjansen for en instrumentell praksis. Oppdraget må heller være å bidra til barns utvikling. På den måten vil barnekonvensjonens *intensjon* også kunne oppfylles i praksis.

Hvorvidt barnets rett til å bli hørt oppleves som en rett, plikt eller hjelp, vil avhenge av den konkrete iakttagersposisjonen. Om det er det konkrete barnet vi i barnevernets praksis ønsker å ivareta, kan vi dermed ikke nøye oss med universelle retningslinjer for praksis. Som nevnt, menneskerettighetene og barnets rett til å bli hørt er nødvendige prinsipper, men som direktiv for praksis er prinsippene imidlertid ikke tilstrekkelige.

En rekke studier har vist at spørsmålet ikke er *hvorvidt* barnet skal delta eller ikke, men *hvordan* vi kan snakke med barnet for å ivareta dets rett til deltagelse (f.eks. Landsdown, 2010; Gulbrandsen, 2014; Ulvik, 2015). Det tales her for et bredere deltagelsesbegrep enn det barnekonvensjonen tilbyr. Det innebærer at barnets deltagelse må tematiseres som et relasjonsarbeid som må gjennomarbeides i en meningsproduksjon mer enn å være et begrep man kan hente frem eller noe man bare kan iverksette. Dermed kan denne artikkelen ses som en tilslutning til eksisterende forskning. Artikkelen viser dessuten hva som gjør at det i praksis er ulike måter å involvere barn på. Et systemteoretisk perspektiv gir et blikk for hvordan kommunikasjonen i ulike funksjonssystemer skaper forskjellige former for barns deltagelse. Dermed blir spørsmålet fra hvilket perspektiv deltagelsen er sett, og som har ført til den konkrete formen for deltagelse. Det handler altså om å undersøke perspektivet, gitt likeverdige perspektiver, som hver for seg tilbyr ulike svar og løsninger på spørsmålet om hvordan barnets rett til deltagelse skal ivaretas.

Avsluttende refleksjoner

I barnevernets praksis befinner vi oss alltid i organisasjonen. Det finnes ikke et privilegert sted utenfor hvor vi kan forankre gyldigheten av våre vurderinger. Det finnes ikke ett system som kan heve seg over de andre og skape en felles løsning på tvers av systemene (Luhmann, 1997, s. 75). Enhver vurdering er forankret i en iakttagersposisjon. Dette skaper en situasjon som samtidig umuliggjør den kritiske posisjon. Den kritiske posisjon forutsetter en iakttagersposisjon. Den posisjonen finnes ikke. Vi er alle i samfunnet, og en del av den samme verden. Denne erkjennelsen maner frem et spørsmål. Ikke om hva som er den sanne eller riktige vurdering, men etter hvorfra det er sett. Det skaper samtidig en erkjennelse av at det er mulig å se noe annet.

Det polyfone barnevern skaper samtidig en ustyrlig organisasjon. Vi kan gjerne peke på mangler og brist og kreve handling. Problemet er en manglende lytter. For hvem vil høre om et problem vi ikke selv kan gjøre noe med? Når hvert system kun ser sitt lille utsnitt av verden og ikke kan styre andre enn seg selv, får vi samtidig en handlingslammet organisasjon. Det finnes intet sted å adressere vår kritikk, ei heller et sted å kreve den fulle redegjørelse.

En slik redegjørelse ville nemlig lett kunne havne i en kompleksitetsreducerende posisjon hvor ett systems rasjonalitet og blick skulle danne standard og forbilde for de andre systemene. Altså en situasjon hvor ett system påberoper seg en gyldighet til å dømme de andre utfra seg selv og sine egne forståelser. Luhmann advarer mot en slik de-differensiering og hevder at det vil være et tilbakeskritt, snarere enn et fremskritt (Andersen & Pors, 2017, s. 120). Et økonomisk blick kan ikke danne skole for det sosialfaglige, og et rettslig blick kan ikke være et forbilde for det pedagogiske. Og heller ikke kan verken vitenskapens eller politikens kommunikasjon dyttes på de andre systemers blick og verdier.

Det Luhmann etterspør, er en politikk hvor det enkelte systems blick og forskjellighet medtenkes. Barnevernets problemer kan dermed ikke løses med mer homogenisering, kun med differensiering. Den polyfone organisasjon krever en etterlysning av ulike løsninger basert på hvert systems iakttagelsesposisjon. Vi må medtenke det enkelte systems begrensninger og tilkortkommenhet. Men også hvordan de enkelte systemene dytter problemene over på hverandre, uten å kunne påtvinge et annet system dets endring.

Det er alltid kun systemet selv som kan skape sin egen endring. Intet system kan påtvinge et annet system en annen rasjonalitet. Et systems kommunikasjon og blick for problemer og løsninger vil kun kunne endres av systemet selv. På den måten vil enhver kritikk kunne prelle av som vannet på gåsa. Det er systemet selv som bestemmer kritikken relevans og dermed betydningen for systemets videre kommunikasjon og rasjonalitet. Enhver kritikk må dermed gjøres systemrelevant. Om ikke, kan vi fortsette å kritisere barnevernet som system til evig tid, men en endring vil derimot ikke kunne forventes.

Referanser

- Aamodt, H. (2016). «Jeg ser noe som du ikke ser» (Luhmann 2002) – hvordan blir brukermedvirkning til som politisk, organisatorisk og sosialfaglig praksis i barnevernets undersøkelser? (Doktorgradsavhandling). Høgskolen i Oslo og Akershus (OsloMet), Oslo.
- Aamodt, H. (2018). Barneverntjenesten en polyfon organisasjon? *Norges barnevern*, 95(1), 36–49. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2018-01-04>
- Andersen, N. Å. (2012). *Flygtige forhold*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Andersen, N. Å. & Pors, G. J. (2017). *Niklas Luhmann*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Barlow, D. H. & Hersen, M. (1997). *Single case experimental designs* (2. utg.). Oxford: Pergamon.
- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>
- Bijleveld, van G. G., Dedding, C. W. M. & Bunders-Aelen, J. F. G. (2015). Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: a state-of-the-art review. *Child & Family Social Work*, 20(2), 129–138. <https://doi.org/10.1111/cfs.12082>
- Burman, E. (1996). Local, global or globalized: child development and international child rights legislation. *Childhood, a Global Journal of Child Research*, 3(1), 45–66.
- Campbell, D. T. (1963). *Experimental and quasi-experimental designs for research*. Boston: Houghton Mifflin.

- Cronbach, L. (1983). *Designing evaluations of educational and social programs*. USA: Jossey-Bass Inc-Pub.
- Donmoyer, R. (2000). Generalizability and the single-case study. I R. Gomm (Red.), *Case study method* (s. 45–68). London: Sage.
- Falch-Eriksen, A. & Backe-Hansen, E. (Red.) (2018). *Human Rights in Child Protection Implications for Professional Practice and Policy*. London: Palgrave Macmillan.
- Flyvbjerg, B. (2001). *Making social science matter: Why social inquiry fails and how it can succeed again* (S. Sampson, overs.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Forskrift om medvirkning og tillitsperson. (2014). Forskrift om medvirkning og tillitsperson (FOR-2014-06-01-697). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-06-01-697>
- Gulbrandsen, L. M., Seim, S. & Ulvik, O. S. (2012). Barns rett til deltakelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid. *Sosiologi i dag*, 3-4(42), 54–78.
- Gulbrandsen, L. M. (Red.). (2014). *Barns deltakelse i hverdagsliv og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Helsetilsynet (2019). *Det å reise vasker øynene*. Oslo: Statens helsetilsyn.
- Hennum, N. & Aamodt, H. (2020). The place of children in the imaginary of welfare states. *Critical and Radical Social Work*, vol xx(xx), 1–13. <https://doi.org/10.1332/204986020X16031177678958>
- Landsdown, G. (2010). The realisation of children's participation rights: critical reflections. I B. Percy-Smith & N. Thomas (Red.), *A handbook of children and young people's participation*. London: Routledge.
- Luhmann, N. (1990). *Political theory in the welfare state*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Luhmann, N. (1992). Hvorfor «systemteori». I J. C. Jacobsen (Red.), *Autopoiesis. En introduktion til Niklas Luhmanns verden av systemer*. København: Forlaget politisk revy.
- Luhmann, N. (1997). Globalization or world society: How to conceive of modern society. *International Review of Sociology*, 7(1), 67–79.
- Luhmann, N. (2007). *Indføring i systemteorien*. København: Unge Pædagoger.
- Luhmann, N. (2008). Are there still indispensable norms in our society. *Soziale Systeme*, 14(1), 18–37.
- Lundy, L. (2007). Voice is not enough: Conceptualising article 12 of the united nations convention on the rights of the child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927–942.
- Mead, G. H. (1934/1967). *Mind, Self and Society. From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mitchell, J. C. (1983). Case and situation analysis. *The Sociological Review*, 31, 187–211.
- Moeller, H.-G. (2008). Human Rights Fundamentalism. The late Luhmann on Human Rights. *Soziale Systeme*, 14(1), 126–141.
- Moeller, H.-G. (2012). *The Radical Luhmann*. Columbia: Columbia University Press.
- Munro, E. & Turnell, A. (2018). Re-designing Organizations to Facilitate Rights-Based Practice in Child Protection. I A. Falch-Eriksen & E. Backe-Hansen (Red.), *Human Rights in Child Protection. Implications for Professional Practice and Policy* (s. 89–110). London: Palgrave Macmillan.
- Robertson, J. E. & Norris, N. F. J. (2001). Generalization: The linchpin of evidence-based practice? *Educational Action Research*, 9, 303–310.
- Rolland, K. & Herstad, J. (2000). *The 'Critical Case' in Information Systems Research*. Oslo: Department of Informatics, University of Oslo.
- Ruddin, L. P. (2006). You Can Generalize Stupid! Social Scientists, Bent Flyvbjerg, and Case Study Methodology. *Qualitative Inquiry*, 12(4), 797–812. <https://doi.org/10.1177/1077800406288622>
- Sandberg, K. (2018). Children's Right to Protection Under the CRC. I A. Falch-Eriksen & E. Backe-Hansen (Red.), *Human Rights in Child Protection. Implications for Professional Practice and Policy* (s. 15–38). London: Palgrave Macmillan.
- Seim, S. & Slettebø, T. (2007). *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Shemmings, D. (2000). Professionals' attitudes to children's participation in decision-making: Dichotomous accounts and doctrinal contests. *Child and Family Social Work*, 5(3), 235–244. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2206.2000.00160.x>
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society*, 15(2), 107–117.
- Skivenes, M. & Strandbu, A. (2006). A Child Perspective and Children's Participation. *Children, Youth and Environments*, 16(2), 10–27.
- Henriksen, L. S. (2001). Niklas Luhmann. Socialhjælp i systemteoretisk belysning. I M. H. Jacobsen, M. Carleheden & S. Kristiansen (Red.), *Tradition og fornyelse. En problemorienteret teoriehistorie for sociologien* (s. 493–514). Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Stake, R. (1982). Naturalistic generalization. *Review Journal of Philosophy and Social Science*, 7, 1–12.
- Stern, R. (2006). *The child's right to participation – Reality or rhetoric?* Uppsala: Uppsala Universitet.
- Stern, D. N. (2007). *HER OG NÅ. Øyeblikkets betydning i psykoterapi og hverdagsliv*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Strandbu, A. & Vis, S. A. (2008). *Barns deltakelse i barnevernssaker*. Nord-Norge: Barnevernets Utviklingssenter.
- Thyssen, O. (1997). Hjørnestein i Niklas Luhmanns systemteori, I N. Luhmann. *Iagttagelse og paradoks. Essays om autopoietiske systemer*. København: Samlerens Bogklub.
- Ulvik, O. S. (2009). Barns rett til deltagelse – teoretiske og praktiske utfordringer i profesjonelle hjelperes samarbeid med barn. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 46, 1148–1154.
- Ulvik, S. O. (2015). Talking with children: Professional conversations in a participation perspective. *Qualitative Social Work*, 14(2), 193–208. <https://doi.org/10.1177/1473325014526923>
- Vis, S. A. (2004). *Samtaler med barn i barnevernet*. BUS Nord-Norge, Skriftserie, 1.
- Vis, S. A., Holtan, A. & Nigél, T. (2012). Obstacles for child participation in care and protection cases – why Norwegian social workers find it difficult. *Child Abuse Review*, 21(1), 7–23. <http://dx.doi.org/10.1002/car.1155>